

La màscara no menteix mai

Proposta didàctica

Proposta elaborada per Damián Cerezuela Frías, professor de Filosofia, en el marc de la col·laboració entre el CCCB i l'Olimpíada de Filosofia de Catalunya (OFC).

Possible orientació per a la guia

Aquesta proposta va dirigida a alumnat de 4t d'ESO o de batxillerat. Excepte en algunes activitats que requereixen més maduració, o un acompanyament o introducció adequada per part del professorat (com en el cas de les activitats 5 i 6 d'Abans de la visita), la majoria de les activitats són assequibles de manera «autònoma» també per a l'alumnat de l'ESO.

Un enfocament possible per qui vulgui aprofitar totes les activitats, o la gran majoria, seria el següent:

Per una banda, el grup-classe podria dividir-se en sis grups. Cada grup d'uns quatre alumnes serien els «experts» d'una secció. Després, amb l'ajuda de la guia, haurien d'exposar estructuradament les seves conclusions a la resta de companys.

Per altra banda, podrien haver-hi unes activitats que tothom hauria de respondre: les indicades per Abans de la visita, les de l'última secció (Apocalipsi) i les de Reflexions finals. El professorat podria decidir que hi hagués unes activitats de cada secció que tothom hauria de respondre, per tal que aprofitin més la visita.

Pel que fa a la distribució temporal, es podria dedicar una sessió abans de fer la visita (fixeu-vos que de l'activitat 4 a la 9 es relacionen correlativament amb cada secció, encara que no només necessàriament amb la secció respectiva). Posteriorment, després de la visita, es podrien dedicar algunes sessions per fer les exposicions i una o dues, finalment, per comentar entre tota la classe l'Apocalipsi i les Reflexions finals.

Abans de fer la visita

1. Busca en el diccionari de la RAE i el DIEC2 el significat de «màscara».
 - a. Fes la teva definició en poques línies tenint en compte el que creus que et trobaràs a l'exposició.
 - b. La definició de la RAE afirma que amb la màscara «una persona puede cubrirse la cara para no ser reconocida».
 - i. Busca i explica la relació que té el concepte de màscara amb el de persona.
 - ii. Creus que les persones som quelcom diferent dels nostres rols? Justifica la teva resposta.
2. Busca i descriu una màscara de fa 9000 anys descoberta el 2018 i que es conserva al Museu d'Israel. Quina funció s'especula que va tenir aquesta màscara?
3. Quina funció o significats pot tenir la màscara – com a símbol- en l'àmbit profà?
4. Què saps del Ku Klux Klan? Quan i on va aparèixer? Quina finalitat tenia?
5. Respon a les següents qüestions i justifica les teves respostes:
 - a. Què és el panòptic -pan- optícón – penitenciari de Bentham? Et sembla una idea útil i bona per aplicar a les presons?
 - b. Creus com Foucault que la presència del control del panòptic abasta tota la societat – presó, escola, fàbrica, etc.- i serveix per economitzar l'exercici del poder – ja no cal excloure- mitjançant la normalització i la disciplina?
 - c. Explica si estàs d'acord o en desacord amb el següent fragment de Byung-Chul Han:

«No hi ha cap fora del panòptic. Aquest es fa total. Cap mur separa l'endins i el fora. Google i les xarxes socials, que es presenten com a espais de la llibertat, adopten formes panòptiques. Avui, contra el que se suposa normalment, la vigilància no es realitza com a atac a la llibertat . Més aviat, cadascun es lliura voluntàriament a la mirada panòptica (...). L'habitant del panòptic digital és víctima i actor alhora. Aquí està la dialèctica de la llibertat, que es fa patent com a control.»
6. La màscara sembla tenir un poder secret i transformador, com un instrument de reencantament del món.
 - a. Quina relació té la màscara amb les figures d'Apol·lo i Dionís, des de la perspectiva de Nietzsche?

- b. Creus que les màscares són necessàries per a la salut d'una cultura o més aviat perilloses? Justifica la teva resposta.
 7. Quins són els objectius i principis de l'Exèrcit Zapatista d'Alliberament Nacional (EZNL)?
 8. Per què Alan Moore es va desvincular de la pel·lícula *V de Vendetta*, basada en el seu còmic fet juntament amb David Lloyd?
 9. Portes mascareta per por o per responsabilitat?
 10. Quin sentit pot tenir el títol de l'exposició? Justifica la teva resposta.
-

1. Carnaval salvatge

1. Quina connexió hi ha entre la llegenda europea dels exèrcits furiosos i el Ku Klux Klan? (Té en compte també la pintura de Johann Wilhelm Cordes en la teva resposta).
2. Investiga en el cas de Catalunya: quin personatge de rellevància històrica va «encarnar» el líder de la cacera salvatge?
3. A més de llegir la documentació adient, escolta l'entrevista a Elaine Frantz Parsons abans de contestar:
 - a. Quin aspecte tenien els primers membres del KKK?
 - b. Per què aquesta secció es diu «Carnaval salvatge»? Justifica la teva resposta.
 - c. Què és el que la màscara activa i permet als membres racistes del Ku Klux Klan? Justifica la teva resposta.
 - d. Què és el *minstrel*?
 - e. Com volia el KKK que semblessin les seves víctimes? Per què?
 - f. Les víctimes del Klan pensaven que els atacaven éssers sobrenaturals? Pretenien els atacants semblar-ho? Per què?
4. Quins eren els objectius de les bandes de vigilants dels Bald Knobbers i el moviment Anti-Rent? Quina relació tenen amb el Ku Klux Klan?
5. Descriu el fragment *d'El naixement d'una nació*, de D.W. Griffith (1915). Què va suposar aquest clàssic i exitós llargmetratge per al Ku Klux Klan?

6. Qui és William Joseph Simmons? Què va aconseguir a banda d'uniformar la vestimenta?
7. Quin paper creus que va jugar la necessitat de pertinença a un grup tant en el primer Ku Klux Klan com en la consolidació d'aquest «Imperi Invisible»?
8. Reflexiona a partir de la pregunta anterior i d'altres elements de la secció:
 - a. Tota creació d'una identitat comuna implica l'exclusió del diferent? Justifica la teva resposta.
 - b. Reflexiona: La necessitat d'identitat, sigui personal o política, és un *farmacom*, una droga i/o una medicina? Justifica la teva resposta.
9. Com diu Servando Rocha, la turba inicial - del Ku Klux Klan - es consideraven homes de fe, rectes i justiciers que d'alguna manera volien restablir el desequilibri provocat per la guerra.
 - a. Si la suposada *Justícia* s'impartís des del rostre i per al rostre, des de l'encreuament de la mirada entre el castigat i el *jutge*, des de la *mirada atenta*, quins beneficis o inconvenients morals i socials es derivarien?
 - b. La justícia, quan n'hi ha de debò, ha de tenir rostre? Per què?
10. Observa el tema Ku Klux Klan de Stell Pulse i reflexiona:
 - a. La paròdia de Stell Pulse no es va valorar de la mateixa manera als Estats Units que a Europa: en quina mesura la nostra perspectiva està determinada per la nostra pertinença a una cultura particular?
 - b. Com a "persones de fora", podem conèixer i parlar sobre el coneixement que té un grup cultural diferent?
 - c. Quina perspectiva és més raonable? Quina valoració fas tu?
 - d. Quina relació hauríem de tenir amb la cultura passada discriminatòria – prohibició, rebuig, debat, indiferència, etc.- des de l'àmbit educatiu i des de l'àmbit polític i social?

2. El rei dels fantasmes

1. Qui és Fantômas? A quines circumstàncies creus que respon aquest personatge? En qui s'inspira suposadament?
2. Quina transformació hi ha entre la portada del primer llibre de Fantomas i el quadre de René Magritte *Le retour de la flamme* (1943)? Per què?
3. Per què Fantômas va exercir atracció i admiració en figures com Magritte i altres surrealistes? Et provoca a tu alguna mena de fascinació a pesar que impliqui en certa manera la glorificació del crim?
4. Què faries si poguessis tenir un rostre fluid o proteic, una identitat en perpètua fuga, o, seguint la llegenda de Plató, si poguessis ser invisible? Compliries la llei? Series just? Justifica't.
5. Què és l'antropometria? I el *bertillonnage*?
6. Quina rellevància va tenir Bertillon i Lombroso dins de la policia científica i en el desenvolupament de la biometria i la biopolítica? Per què?
7. És el rostre el reflex de l'ànima? Justifica la teva resposta.
8. Avalua i justifica si el reconeixement facial actual que permeten els telèfons mòbils, per exemple, és bo per al progrés humà.
9. Qui va ser la banda de Bonnot? Quina tècnica criminal van introduir com a novetat?
10. Examina les accions de la banda Bonnot i respon justificadament:
 - a. Et sembla raonable que guillotinessin tres dels seus membres - el 21 d'abril de 1913?
 - b. És ètica la pena de mort? Hi estàs a favor o en contra?
11. Per què va ser conegut Eduardo Arcos? Va ser «real» o més aviat un personatge de ciència-ficció?
12. Escolta la cançó *Ronde de nuit* de Manu Chao – fàcilment localitzable a internet - i considera també el que feien els Apatxes:
 - a. Quina valoració fa Manu Chao dels salvatges de París?
 - b. Quina en fas tu?

3. El gran frau

1. Descriu el ritual d'iniciació maçònica del fragment de *Forces occultes*, de Jean Mamy (1943).
2. Explica si està d'acord o en desacord amb Proudhon quan afirma «Déu és el mal. Només tu, Satanàs ennobleixes el treball i poses un segell a la virtut»
3. Creus que Satanàs, tal com afirma Giosuè Carducci, representa la força vindicativa de la raó? Justifica la teva resposta.
4. Qui va ser Léo Taxil? Explica la seva relació amb l'Església i amb la maçoneria.
5. Qui va ser Diana Vaughan? Va existir? Quin paper va tenir Vaughan dins de la mentida de Taxil?
6. Arran de la mentida de Taxil:
 - a. Com la premsa i la cultura popular van representar als maçons? I el règim franquista?
 - b. Contrasta i compara la imatge franquista de la maçoneria amb la realitat de la Gran Lògia Provincial de Catalunya.
7. Investiga i explica el sentit i la justificació d'aquesta frase de Léo Taxil «El paladisme ja no existeix. Jo el vaig crear i jo el vaig destruir»
8. Escolta l'entrevista a Carles Blasco i Honorio Gimeno (2021) i anota les quatre (o més) característiques de la maçoneria que et cridin més l'atenció.
9. Escull un dels cartells d'aquesta secció i explica per què el trobes interessant.
10. Reflexiona al voltant de les *fake news*:
 - a. Com pots definir *fake news*?
 - b. Busca o explica un parell d'actuals que siguin significatives.
 - i. Per què creus que funcionen?
 - ii. Com es poden combatre?
 - c. La notícia enganyosa de Léo Taxil va sobreviure la seva pròpia desarticulació:
 - i. Per què creus que va estar així?
 - ii. Per què creus que a vegades els fets no canvien les nostres opinions?
11. Voldries anar a aquesta festa? Per què?:
https://www.elconfidencial.com/espana/2019-12-01/fiesta-satanistas-espana-fiesta-espanoles_2358699/

12. Com valors la missió de [Satanistas de España](#)? Justifica la teva resposta.
 13. Et consideres creient? Si la resposta és afirmativa, en què creus? Tens arguments a favor de la teva posició? Desenvolupa'ls.
-

4. El cabaret espectral

1. Per què les màscares antigàs són un símbol de la deshumanització a la Primera Guerra Mundial? I les «cares trencades»?
2. Les cares reconstruïdes són un emmascarament o una recuperació de la identitat perduda en la guerra? Justifica la teva resposta.
3. Observa els fragments de la pel·lícula *J'accuse* (1919) d'Abel Gance i investiga:
 - a. Per què es considera que Abel Gance firma el gran al·legat antibèl·lic amb *J'accuse*?
 - b. Què es destaca de la versió sonora de 1938?
 - c. A què refereix el títol de les pel·lícules d'Abel Gance, *J'accuse*?
 - d. Per què va ser tan important aquest article dins de la història del periodisme i del coneixement compartit?
4. Qui va ser la «sacerdotessa del ball»?
 - a. Per què és coneguda?
 - b. Quina relació pot tenir la dansa en el caos de *Hexentanz, La dansa de la bruixa*, amb el plantejament nietzscheà sobre l'art?
5. Què és el Cabaret Voltaire?
 - a. Quin element essencial «xamànic» va aportar Marcel Janco al Cabaret?
 - b. Per què es relaciona el Cabaret Voltaire amb *la raó abolida*?
6. Investiga:
 - a. Què és el dadaisme?
 - b. Què és el surrealisme?
7. Observa *Le monde au temps des surréalistes*:
 - a. Descriu el mapa i digues què mostra de la perspectiva dels surrealistes.

- b. Per què s'afirma que «l'afany fetitxista i col·leccionista dels surrealistes no deixava de ser una relectura colonial i sublimada d'aquelles cultures»?
 - c. Fixa't en la projecció de *Mercator*:
 - i. Veus alguna cosa que et sembli erroni?
 - ii. Hi ha alguna convenció arbitrària?
 - iii. Es percep algun prejudici cultural?
 - d. Ara compara els dos mapes anteriors amb la Projecció Hobo-Dyer:
 - i. Creus que es podria fer un mapa perfecte del món o d'una ciutat? Com seria?
 - ii. Tindria alguna utilitat?
8. Escull almenys tres elements, entre màscares, fotografies o pintures, d'aquest apartat i explica per què la trobes interessant.
9. Quina o quines de les protagonistes femenines et crida més l'atenció? Per què?
-

5. La lluita

- 1. D'on prové la relació de la cultura mexicana amb la màscara?
- 2. Observa les 78 màscares exposades. Quina et crida més l'atenció? Per què?
- 3. Escolta l'entrevista a Mauricio-José Schwarz (2021):
 - a. Quines són les tres funcions de les màscares?
 - b. Per què El Santo és l'ídol popular més estimat?
- 4. Escolta l'entrevista a Superbarrio Gómez (2021), investiga i dialogueu:
 - a. Qui és aquest superheroi mexicà? Per què ha lluitat?
 - b. Quina relació podem trobar amb el col·lectiu *V de Vivienda* (nom inspirat en *V de Vendetta*) i, en particular, amb el personatge Supervivienda, que va ser encarnat, entre d'altres, per l'actual alcaldessa de Barcelona, Ada Colau?
 - c. Actualment es garanteix l'article 47 de la Constitució espanyola sobre el dret a l'habitatge digne? Justifica la teva resposta.

- d. Què et sembla més important el dret a la propietat privada o el dret a l'habitatge digne? Justifica la teva resposta.
 - e. Com valores la lluita del moviment okupa per tenir un habitatge digne i denunciar la inacció dels poders públics per garantir-lo? Justifica la teva resposta.
5. Reflexiona i justifica les respostes:
- a. Per què els lluitadors mexicans són una força social sense rostres?
 - b. Encara que els lluitadors mexicans teatralitzin, per què no els hi podem dir que fan pur teatre?
 - c. Desemascarats, quins atributs tindríem en tant que superherois?
6. Mira el fragment del documental *Caminantes* (2001) i respon:
- a. Com aconseguirà el Subcomandante Marcos, quan promet que es traurà el passamuntanyes i mostrarà la seva cara, convertir-se en «todas las minorías intoleradas, oprimidas, resistiendo, resistiendo, explotando, diciendo “Ya basta”. Todas las minorías a la hora de hablar y mayorías a la hora de callar y aguantar.»?
 - b. Qui o què hi ha darrere del passamuntanyes?
 - c. Com valores la lluita de l'EZLN i l'estratègia del Subcomandante Marcos? Justifica la teva resposta.
-

6. Prohibit desaparèixer

- 1. Què és el Col·legi Invisible?
 - a. Quina influència va tenir aquest Col·legi?
 - b. Investiga sobre algunes de les connexions secretes de *The Invisible* i explica-les.
- 2. En aquesta secció s'afirma que «les transfusions entre ficció i realitat han estat constants i en totes dues direccions».
 - a. Què vol dir aquesta afirmació? Exemplifica-ho amb algun element d'aquesta secció.
 - b. Creus que la idea de transfusió és aplicable a l'època contemporània més que en èpoques anteriors? Justifica la teva resposta.

3. Escolta l'entrevista a David Lloyd (2021), analitza la documentació de la secció i investiga sobre Anonymous:
 - a. Què és Anonymous? Què defensa?
 - b. Quina és la història de la màscara de Guy Fawkes popularitzada per Anonymous?
 - c. Què opines sobre les accions que Anonymous ha portat a terme?
 - d. Creus que l'anonimat és una feblesa per al «col·lectiu» o una fortalesa? Justifica la teva resposta.
 - e. La màscara d'Anonymous, la seva visualitat, té actualment un sentit unívoc? Per què?
 - f. En el joc de miralls entre polítiques i interessos oposats d'aquesta marca facial qui guanya sempre, és a dir, qui fa *rendible* sempre la seva adquisició?
4. Observa la magnífica fotografia on es veu un manifestant amb un escut que diu: «Detrás de la máscara hay una idea y las ideas son a prueba de balas». Justifica cadascuna de les teves respostes:
 - a. Quin sentit té aquesta frase?
 - b. Les idees es descobreixen o són «únicament» una construcció humana -convencional?
 - c. Són immortals les idees (o ficcions)?
 - d. Les idees són «reals»?
5. Després d'escoltar l'entrevista a Ben Morea (2021) contesta:
 - a. Qui va fer la primera manifestació amb passamuntanyes? Quan i amb quin lema?
 - b. Quines idees defensaven The Motherfuckers?
6. Reflexiona a partir de les idees d'Angry Brigade:
 - a. Quin sentit té l'afirmació «We are Invincible because we are everyone...»?
 - b. Digués què opines i respon les preguntes que inclou el Comunicat número 8 d'Angry Brigade: «Germans i Germanes, Quins són els vostres desitjos reals? Estar assegut en la cafeteria, amb la mirada distant buida, avorrida, bevent un cafè que no sap a res o, potser, volar-la o pegar-li foc? L'única cosa que es pot fer amb aquestes cases modernes de l'esclavitud -anomenades boutiques- és destrossar-les. No es pot reformar el capitalisme del benefici i la inhumanitat. Simplement, cal donar-li canya fins que es trenqui. Revolució.»
7. Què es Reclaim the Streets? Creus que la revolució hauria de ser festiva? Justifica la teva resposta.

8. Contesta les següents preguntes relacionades amb Pussy Riot:
 - a. Quina mena d'accions han fet? Amb quin objectiu?
 - b. Quan va assolir el col·lectiu activista Pussy Riot la màxima exposició pública?
 - c. En quina situació personal estan les activistes ara? Et sembla just? Per què?
 - d. Avalua el «poder» de la caputxa com aliada, tenint en compte les reflexions de les activistes feministes d'aquesta secció.
 9. Observa l'escena del film *Spring Breakers*, de Harmony Korine (2011) i i compara el «poder» de les màscares que hi apareixen amb les anteriors dins d'altres contextos. En qui s'inspiren aquestes màscares?
 10. Es lliura la imatge, l'estètica, de la dissidència del *copyright*, de les expropiacions? Justifica la teva resposta.
-

7. Apocalipsi

1. Observa la propaganda adreçada a l'estranger utilitzada pel govern xinès. Et sembla adequada per contenir i conscienciar a la població del perill de la covid-19? Justifica la teva resposta.
2. Compara la indumentària que usaven els metges del segle XVII-XVIII, a partir del gravat de Jean-Jaques Monget per protegir-se contra la pesta, i la imatge anterior.
3. «Tota olor és malaltia»
 - a. Per què aquesta antiga creença connecta l'actual pandèmia amb epidèmies anteriors?
 - b. L'olor diu alguna cosa de l'estat físic de les persones o més aviat de l'estat socioeconòmic de les persones? Per què?
 - c. Explica si estàs d'acord o en desacord amb l'afirmació següent de Byung Chul Han: «La societat d'avui, obsessionada amb la neteja i la higiene, és una societat de positivitat que sent repugnància davant qualsevol mena de negativitat. La compulsió higiènica s'apodera d'altres àrees també. A tot arreu, les prohibicions s'anuncien en nom de la higiene.»

4. Quins altres elements trobes en aquesta secció per combatre les malalties? Han estat efectives? Per què?
 5. Quin significat ha adquirit el rostre emmascarat amb la pandèmia? I el rostre nu? Justifica la teva resposta.
 6. Escolliu una pregunta i debateu-la:
 - a. Crea més ansietat dur la mascareta tot el dia o no dur-la?
 - b. ¿Lo hacemos por nosotros o por los demás? /Do we it for own benefit or for others?
 - c. Portem mascareta per imposició o per decisió pròpia?
-

Reflexions finals

1. Què t'ha agradat més de l'exposició? I menys? Per què?
2. Has trobat a faltar algunes màscares? Quines? Per què?
3. Dibuixa o confecciona una màscara.
4. Transforma o inventa alguna pregunta o activitat per aquesta guia.
5. La màscara identifica o oculta? Justifica la teva resposta.
6. Quin és el poder de la màscara en relació amb les pulsions humanes irracionals, amb l'inconscient? Allibera – permet una catarsi - o controla l'individu emmascarat? Justifica les teves respostes.
7. Ens posem la màscara per mentir o per viure una experiència real? Justifica la teva resposta.
8. Hi ha quelcom més enllà o ací – essencial- darrere de la màscara? Justifica la teva resposta.
9. La màscara oculta la nostra identitat real o serveix per inventar-la, narrar-la o construir-la? Justifica la teva resposta.
10. Quina funció té la màscara en l'àmbit polític? Justifica la teva resposta.
11. Hem de *donar la cara*, el rostre, sempre? Desaparèixer és un crim? Justifica la teva resposta.
12. Pot la màscara tenir significats que el mateix creador no sigui conscient?
13. Quan mirem el món des de la màscara o amb la mascareta, canviem la manera en què interpretem el món?

14. Quina relació té la màscara amb la veritat? Estàs d'acord amb Òscar Wilde quan diu «Dona-li una màscara i et dirà la veritat»? Justifica les teves respostes.
15. Amplia aquest recorregut per la màscara el que és possible pensar i conèixer?
16. Creus que «la màscara *no* menteix *mai*»? Justifica la teva resposta.